

Lojze Gostiša

FRANCETA MIHELICA BALADA O DREVESU

Predstavitev monografije

Miheličeva monografija je bila, če sem iskren, pregovorno dolga leta prisotna v moji zavesti. Leto 1959 je zaznamovano z začetkom zbiranja gradiva. Čez 2000 del je bilo zbranih v petih letih: od prve Miheličeve ohranjene risbe kot trinajstletnega otroka do risb, grafik in oljnih podob iz Dolenjih Lazov, Kruševca in Ptuja, iz zasedene Ljubljane in osvobojenega ozemlja.

V knjigi, ki jo predstavljam, je vsebinsko zajet le čas druge svetovne vojne, čas narodnoosvobodilnega boja 1941–45. Kot je razvidno, se je iz te dobe ohranilo 911 Miheličevih del. V pričujočo monografijo sem vključil le 341 kataloških enot, preostali del kataloga pa arhiviral v Muzeju novejšje zgodovine.

Ob tem velikanskem opusu sem skušal tekst ohraniti kar najbolj tekoč, neobremenjen s podatki, hkrati pa sem vso dokumentacijo spravil v spremne opombe. Upošteval sem vse dostopne vire, dnevniške zapise pogovorov z Miheličem že od 1959. leta dalje, pogovore in publicirana mnenja drugih avtorjev.

Metodološko temelji približevanje Miheličevi ustvarjalnosti v »branju slik«, na analizi likovnih in ikonografskih vsebin. Sledeč razvoju temeljnih izraznih prvin sem skušal strniti sintetične ocene v slogovne, na čas vezane razvojne sklope. Pri tem nisem zanemaril prvotnih ikonografskih in slogovnih vplivov, vzorov, ki uvrščajo Miheliča v naš in širši evropski prostor.

Na koncu sem »potovanje z Miheličem« skozi vojni čas dopolnil s širšim, eksistencialno namerjenim povzetkom končnih umetniških rezultatov, ki so izviren odgovor slikarjeve umetniške doživetosti časa in prostora, ki jima je – kot vsak pravi umetnik – držal zrcalo svoje umetnosti.

Ko danes presojam svojo različico »Miheličiane«, se začnem zavedati, da to ni le raziskovalen sprehod skozi Miheličeva vojna leta in analitično seciranje njegovega opusa, marveč hkrati tudi razvojno zorenje mojega pogleda na umetnost, členjenja in doumevanja njenega bistva. Dolgoletno zbiranje vseh mogočih dokumentacij, podatkov in mnenj o Miheličevem delu se mi je vse bolj kazalo kot nezadostno, premalo za zadnjo relevantno sintezo njegovega vrednostno ocenjenega, umetniško sugestivnega opusa. Ob upoštevanju vseh v umetnostni zgodovini uveljavljenih kakovostnih kriterijev sem prvenstveno skrb posvečal »branju« njegovih slik, ki poleg analize zunanjega videza, išče razlage v občutenem pretehtavanju izrazne žarilnosti njenih konstitutivnih govornih prvin. Likovne vsebine sicer ni

mogoče nikoli do kraja izraziti z besedami in prav tako tudi ne eksistencialno zavezujočega, poetično zvočnega Miheličevega izraza, ki spreminja sleherno likovno delo iz estetskega v umetniškega.

Miheliču sledim od njegovega prihoda s Ptuja v Ljubljano, od njegovih barjanskih krajinskih kompozicij, čez spomine na ruralne prizore s Ptujkega polja in Haloz, njegovih prvih slikanih portretov, ženskih aktov in novih figuralnih kompozicij.

S prehodom na osvobojeno ozemlje je postajal Mihelič zvest spremljevalec pretresljivega dogajanja v vaseh in gozdovih, ki se iz faktografskega skiciranja vojne klime počasi sintetizira v večje, kompleksnejše in predvsem vsebinsko bogatejše kompozicije. Iz opazovanih dogodkov prenika čedalje bolj v globlje bistvo doživetega, s čimer prehaja v vse bolj opazno simbolnost in likovno metaforiko.

Iz množice akterjev izbere v svoj sporočilni repertoar takšne, ki se zadovoljivo prilagajo njegovim izpovednim predstavam. Toda za te sporočilne protagoniste izbira vrsto »neživih«¹ rastlinskih in snovno predmetnih prisposodob, ki z njim tke teksturno bogato preprogo svoje antimilitaristične poslanice.

Bržčas je Mihelič edini obsojvalec vojnih grozot, ki je našel svoj, vse vojno gorje obsegajoč simbol v preprostem, kot klicaj naricujočem dimniku domačega ognjišča, še mnogo bolj pa v »personificiranem«, v obupu in zadržani bolečini ožganega drevesa. Nič heroičnega ni v njem in ne sence krivde; svojo usodo prenaša vdano, kot za ljudi žrtvujoča se žrtev.

Tudi ta Miheličeva metaforika, ki s poetičnostjo prerašča zgolj faktografijo dogodkov, katerim je bil zvest kronist, je rasla iz Miheličevih vrojenih notranjih razpoloženj. Izhaja že iz najzgodnejših travm otroškega in »zrelega«² strahu pred neznanim, zdaj pa je našla komparativen realen izliv v strahotah vojne, skratka, v tistem nepovratnem koncu vsega živega, ki mu pravimo Smrt.

Takšna ugotovitev nas pelje v končno spoznanje, da je bil to prelomni čas umetnikovega zorenja. Mihelič je v njem rasel iz občutljivega, opazujočega »očesa«³ v dosti bolj poglobljenega, svoje najgloblje doživetje izražujočega avtorja, izražujočega se s poetičnimi pripomočki likovnega jezika, z oblikovnimi ekspresivnimi deformacijami, z likovnimi simboli in metaforami.

V tem tičijo tudi začetki poznejše, tako razbohotene in izvirne Miheličeve fantastične baladnosti. Zato občutim to slikarjevo razvojno dobo kot klico, kot najzgodnejšo napoved njegovega preseganja vidne stvarnosti v domišljijsko fantastiko.

(Predstavitvena beseda na promociji monografije na SAZU 3. 10. 1994)